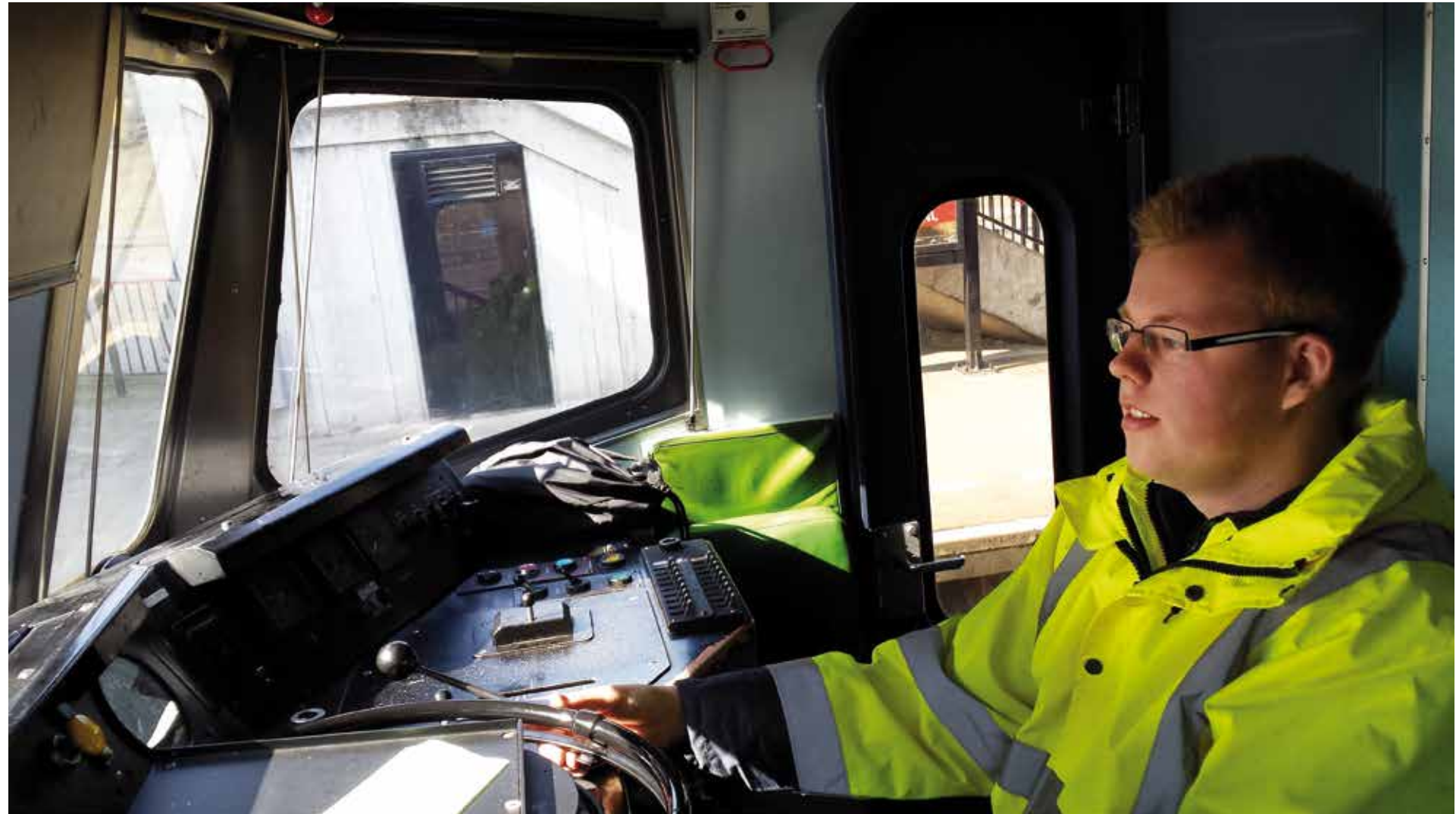

De dilemma's van de docent moderne vreemde talen in het mbo

BEROEPSTAAL

In veel mbo-beroepen moeten beroepstaken ook in een vreemde taal worden uitgevoerd. Lang niet altijd is er een passende lesmethode om leerlingen daarop voor te bereiden. Aan de hand van de opleiding Machinist Railvervoer laat Christa Beckers zien hoe een taaldocent in het mbo te werk kan gaan om uit te vinden wat leerlingen aan beroepstaal moeten beheersen, hoe goed ze daarin moeten zijn, in welke situaties ze de beroepstaal moeten gebruiken, en hoe leerlingen de beroepstaal kunnen leren.

Donny Hofmans. Foto: Paul Impink

CHRISTA BECKERS

Toen ik les ging geven aan de opleiding Machinist Railvervoer, kreeg ik van een collega-docent die tevens bij de Nederlandse spoorwegen werkt, het document 'Spoorse termen', een lijst met woorden en woordcombinaties in het Nederlands, Engels, Duits en Frans. 'Handig', zeiden mijn teamcollega's die zelf geen talenonderwijs geven. 'Als ze die lijst kennen, zijn ze klaar.' Ook de leerlingen waren enthousiast: 'Eindelijk echt Spoorduits.'

In alle beroepen is sprake van vaktaal, ook wel vakjargon. Dit is de taal die een beroepsbeoefenaar in de communicatie met vak- of branchegenoten gebruikt. Daarnaast is er ook zoiets als klantentaal. Voor een mbo'er is het belangrijk dat hij vaktaal naar

klanten- of lektentaal kan vertalen. De klantentaal bevat woordenschat die de gemiddelde native speaker beheerst. Vaktaal en klantentaal overlappen elkaar voor een deel. Wat de moderne vreemde talen betreft, heeft een beroepsbeoefenaar in sommige beroepen vooral vaktaal en in andere vooral klantentaal nodig. In de horeca is het vaak alleen klantentaal. De machinist railvervoer die ik opleid, heeft zowel vaktaal als klantentaal nodig.

In het kwalificatiedossier staat wat een beroepsbeoefenaar aan het einde van de opleiding moet kunnen en kennen. In tabel 1 en 2 staan twee van de zes werkprocessen uit het kwalificatiedossier Machinist Railvervoer waarin kennis van vreemde talen genoemd wordt. In de tekst heb ik de niet-talige aspecten weggelaten.

Vaktaal

De veiligheidscommunicatie in kerntaak 3 is een belangrijk aspect van het machinistenberoep en speelt zich af tussen machinist en treindienstleiding (zie tabel 1). Ze wordt gekenmerkt door strikte procedures en vaste formuleringen. Daarbij horen voorgedrukte formuliertjes met de zogenaamde aanwijzingen.

Vreemd is wel dat een machinist in opleiding in staat moet zijn die veiligheidscommunicatie ook in het Duits uit te voeren, terwijl hij de Duitse sein- en regelgeving niet hoeft te kennen. Volgens ervaren NS-machinisten geldt in het grensbaanvak namelijk de Duitse sein- en regelgeving en die is anders dan de Nederlandse. Een machinist het grensbaanvak opsturen met kennis van de Duitse veiligheidscommunicatie maar zonder kennis van

de Duitse sein- en regelgeving zou onverantwoord zijn. Daar komt nog bij dat het zogenaamde indicatieve taalniveau A2 dat in het kwalificatiedossier genoemd wordt voor de tweede moderne vreemde taal, te laag is voor de veiligheidscommunicatie. Dat is af te leiden uit het feit dat voor het examen Nederlands taalniveau B1 als voorwaarde wordt gesteld. En dat lijkt realistisch.

Als het kwalificatiedossier geen kennis van de Duitse sein- en regelgeving eist, heeft het dus in feite weinig zin de leerlingen op de veiligheidscommunicatie voor te bereiden. Omdat het kwalificatiedossier het wél vraagt, ben ik als docent Duits op zoek gegaan naar het antwoord op de vraag: wat is nuttig en haalbaar van dit werkproces?

Om die vraag te beantwoorden, is het handig te

Kerntaak 3 RIJDT SPOORVOERTUIGEN OP HET SPOORWEGNET		
3.2 werkproces: Bestuurt spoorvoertuigen op het openbare spoorwegnet		
VAKKENNIS EN VAARDIGHEDEN	COMPETENTIE EN COMPONENT(EN)	PRESTATIE-INDICATOR
<ul style="list-style-type: none"> • Gebruikmaken van moderne vreemde talen. • Kennis van de generieke en bedrijfs-specifieke (verkeers)regels voor het rijden van treinen en de procedures bij afwijkingen. 	Formuleren en rapporteren <ul style="list-style-type: none"> • Correct formuleren. 	De machinist railvervoer hanteert de voorgeschreven veiligheidscommunicatie in het overleg met de treindienstleider en de andere betrokken (veiligheids)functionarissen.
	Instructies en procedures opvolgen <ul style="list-style-type: none"> • Werken conform voorgeschreven procedures. • Werken conform veiligheidsvoorschriften. • Werken conform wettelijke richtlijnen. 	De machinist railvervoer houdt zich bij het rijden van het spoorvoertuig aan de voorgeschreven werkprocedures, de wettelijke richtlijnen en de aanwijzingen van het beveiligingssysteem.

Tabel 1. Voorbeeld uit kwalificatiedossier Machinist Railvervoer

weten hoe de praktijk eruit ziet. Tijdens de veiligheidscommunicatie met een Duitse treindienstleider maakt een machinist gebruik van de *Befehlsverordnung*, een formulier met elf *Befehle*. Deze komen overeen met de ‘aanwijzingen’ van de Nederlandse Spoorwegen, al verschilt de gebruiksprocedure. In de Duitse situatie geeft de machinist eerst informatie aan de treindienstleider over zijn trein, daarna moet hij het juiste *Befehl* aankruisen en daarbij gegevens invullen, en vervolgens moet hij de informatie die de treindienstleider geeft, herhalen.

Behalve een talig heeft de veiligheidscommunicatie ook een intercultureel aspect. Dat in Duitsland het woord

Befehle en in Nederland het woord *aanwijzingen* gebruikt wordt, zou je kunnen beschouwen als een verwijzing naar het verschil in bedrijfscultuur. Een machinist van de Nederlandse Spoorwegen die ik in de klas had uitgenodigd, zei het zo: ‘In Duitsland staat een treindienstleider hoger in de hiërarchie dan de machinist. Als de treindienstleider heeft laten weten dat de machinist ergens moet stoppen, stelt hij het absoluut niet op prijs als de machinist nog even informeert hoelang het nog gaat duren, en dat zegt hij dan ook heel erg duidelijk.’

Op basis van de eisen uit het kwalificatiedossier en de informatie uit de praktijk heb ik voor de volgende onderwijsdoelen gekozen bij werkproces 3.2. De leerling:

- kan de Duitse *Befehlsverordnung* lezen, dat betekent:
  - hij kan de vaktermen vertalen naar de Nederlandse terminologie
  - hij kent de cruciale formuleringen die uitdrukken wat mag, wat moet, en wat verboden is et cetera
  - hij begrijpt welke ‘aanwijzingen’ bedoeld worden met de verschillende *Befehle*
- heeft weet van het verschil in bedrijfscultuur

Klantentaal

Bij het tweede werkproces dat ik uit het kwalificatiedossier heb overgenomen (zie tabel 2), gaat het om contact met klanten. De informatie die de machinist als medewerker van de Spoorwegen moet kunnen geven, is be-

Kerntaak 4 BEGELEIDT TREINREIZIGERS		
4.2 werkproces: Verstrekt informatie aan reizigers op het station		
VAKKENNIS EN VAARDIGHEDEN	COMPETENTIE EN COMPONENT(EN)	PRESTATIE-INDICATOR
Gebruikmaken van moderne vreemde talen.	Presenteren <ul style="list-style-type: none"> • Duidelijk uitleggen en toelichten. • Betrouwbaarheid en deskundigheid uitstralen. 	De machinist railvervoer maakt een geloofwaardige, vakkundige indruk bij het beantwoorden van vragen van reizigers en bij het aanspreken van reizigers op (potentieel) riskante situaties door rustig te blijven en rationeel te handelen, en de machinist railvervoer legt de zaken duidelijk en beknopt aan de reizigers uit.

Tabel 2. Voorbeeld uit kwalificatiedossier Machinist Railvervoer

perkt. Daarvoor is inderdaad niet meer dan niveau A2 nodig. Leerlingen met vooropleiding vmbo met Duits als examenvak hebben weinig extra's nodig om daar goed op voorbereid te zijn. Wel is het belangrijk te bedenken dat ze op het vmbo vooral geoefend hebben met informeel taalgebruik en in klantrollen en minder met formeel taalgebruik en in de rol van dienstverlener. En natuurlijk hebben ze de specifiek ‘spoorse termen’ nodig zoals *Zugbegeleiter*, *Gleis*, *planmäßig*, *in-*, *aus-*, *um-*, *zusteigen*, en ook specifieke *Redemittel* als: *Kann ich Ihnen helfen? Sie brauchen nicht umzusteigen*, en dergelijke. En ten slotte moet er extra aandacht zijn voor getallen en tijdsbepalingen. Voor het beroep is het nodig dat ze die perfect beheersen.

De machinist moet bovendien niet alleen in staat zijn informatie te geven als reizigers erom vragen, maar hij moet ook berichten kunnen omroepen. Niet alleen voor de ‘vakkundige indruk’ die in het kwalificatiedossier genoemd wordt, is het belangrijk dat de omroepberichten correct zijn. Als zo'n bericht begint met *Dames und Herren* in plaats van *Meine Damen und Herren* dan leidt dat af van de inhoud van het bericht. En als de machinist probeert te vertalen *Wegens een defect aan de bovenleiding hebben we een vertraging van een halfuur*, dan komt hij daarmee hopeloos in de grammaticale problemen.

Voor de omroepberichten is daarom het onderwijsdoel: de leerling kan gebruikmaken van de standaardzinnen zowel tijdens ritten volgens dienstregeling als tijdens ritten met storingen of vertragingen.

De voorbereiding op de beroepstaken

Aan het einde van de voorbereiding op Werkproces 3.1 vindt een bezoek plaats van een machinist van de Deut-

sche Bahn die ook de Nederlandse situatie goed kent. Hij zal vragen beantwoorden die de klas heeft voorbereid en een simulatie doen waarbij hij de treindienstleider speelt en de leerlingen de machinisten. Voor de simulatie hebben de leerlingen geleerd de *Befehlsverordnung* te lezen.

Aan de *Befehlsverordnung* ligt een andere indelings-systematiek ten grondslag dan aan de Nederlandse ‘aanwijzingen’. Daardoor is het gemakkelijk er een inhoudelijk interessante opdracht van te maken: ‘In de bijlage zie je de aanwijzingenformuliertjes die gebruikt worden door de Nederlandse Spoorwegen. Schrijf op de formuliertjes met welke *Befehle* ze overeenkomen.’ De rest van de opdracht bestaat uit de voorbereiding op deze opdracht: omdat de *Befehle* op één A4'tje moesten, staan in de tekst veel afkortingen die op de achterkant verklaard worden. Eerst zoeken de leerlingen in hun lijst met ‘spoorse termen’ de vertaling. Bovendien is er een woordenschatopdracht die focust op formuleringen die – als ze verkeerd begrepen worden – tot fatale gevolgen zouden kunnen leiden, zoals *Sie dürfen* (‘u mag’), *Räumen Sie* (‘verlaat u’), *erforderlich* (‘vereist’).

Leerlingen hebben op het vmbo vooral geoefend met informeel taalgebruik en in klantrollen en minder met formeel taalgebruik en in de rol van dienstverlener

Oefenen met standaardzinnnetjes is al gauw saai en demotiverend.

Belangrijk is dat opdrachten vooral inhoudelijk interessant zijn

Voor de leerlingen met een hoger opleidingsniveau is dit een uitdagende opdracht. Dat blijkt uit de felle discussie over de oplossing. De andere leerlingen begrijpen de opdracht pas echt als hij nog eens wordt besproken door een ervaren machinist, omdat hij er praktijkcontext bij kan geven.

In de beroepspraktijk hoeft een machinist naast de *Befehlsvordruck* eigenlijk geen Duitse teksten te lezen. Toch wordt er in de beroepslessen Duits relatief veel gelezen om te oefenen met de ‘spoorse termen’. Er zijn op internet veel spoorgerelateerde krantenartikelen en ook filmpjes te vinden die bruikbaar zijn om de leerlingen vertrouwd te maken met de beroepstaal. Doordat ze veel van het onderwerp weten, is zelden iets te moeilijk, zelfs voor leerlingen met een beperkte woordenschat.

De opdrachten bij de lees- en luisterteksten zijn zowel op de inhoud als op de vorm gericht. Verwerkingsvragen die vaak voorkomen, zijn: ‘Vergelijk dat met de Nederlandse situatie’ (begrip). ‘Hoe zegt de schrijver dat in het Duits’ (focus op woordenschat). En output-opdrachten, zoals bij een tekst over een Duitse machinist in opleiding: ‘Beschrijf nu jouw stagedag en maak gebruik van zijn woorden en zinnen.’

Voor het oefenen van de omroepberichten had de Deutsche Bahn me op mijn verzoek *Beispielansagen* gestuurd: *Begrüßung und Verabschiedung im Regel- und Verspätungsfall*. Om met die *Ansagen* te oefenen liet ik de leerlingen – zij zijn tenslotte de inhoudelijk experts – een lijst met situaties samenstellen waarin berichten omgeroepen moeten worden. Naast begroeting en afscheid ging het ook om calamiteiten tijdens de rit. De lijst bestond uit wel dertig situaties.

Niet alleen om te oefenen, maar ook tijdens het examen kregen de kandidaten een aantal van die situaties voorgelegd waarbij een passende tekst omgeroepen moest worden. Over het resultaat van het eerste examen was ik absoluut niet tevreden: te veel gehakkel, te veel geïmproviseer, en te veel fantasieduits. In gedachten kon ik me de hilariteit, maar ook de ergernis bij de passagiers in de trein levendig voorstellen.

Mijn conclusie was dat de teksten nog meer uit standaardformuleringen moesten bestaan. Als een machinist een bericht in het Duits moet omroepen, dan is dat ook in stresssituaties. Zo’n standaardtekst geeft houvast. Bovendien moesten de formuleringen eenvoudiger zijn, passend bij hun taalniveau. En niet of de boodschap

overkomt – wat hoort bij taalniveau A2 – maar het juiste gebruik van de standaardzinnen werd het belangrijkste criterium bij de beoordeling.

Oefenen met standaardzinnnetjes is al gauw saai en demotiverend. Belangrijk is dat opdrachten vooral inhoudelijk interessant zijn. Het vertrouwd raken en oefenen met de vorm moet liefst ongemerkt gebeuren. Op internet waren Duitse omroepberichten uit treinen en stations te vinden die bruikbaar waren als interessant lesmateriaal. En toen ik een keer met de trein naar Wolfsburg moest, nam ik eerste klas in de hoop dat ik een coupé voor mezelf zou hebben om opnames met mijn smartphone te maken. Mijn tweede examengroep kreeg deze opnames te horen – opnames van Duitse conducteurs die ook Nederlands spraken en Nederlandse conducteurs die heel goed en ook minder goed Duits spraken. Samen zochten we naar criteria én standaardformuleringen voor een goede *Ansage*.

Belangrijk inzicht van de groep: de plaatsnamen mogen niet afgeraffeld worden omdat de Duitstalige passagier niet aan de Nederlandse uitspraak is gewend. Ook kwam de groep tot de conclusie dat de standaardtekst van de Deutsche Bahn minder bruikbaar was. Beter was de Nederlandse teksten te vertalen, net zoals bij de Engelse tekst. Dus niet: *Vielen Dank für Ihre Reise mit der Niederländischen Bahn. Auf Wiedersehen*. Maar wel: *Im Namen der Niederländischen Bahn wünsche ich Ihnen noch eine angenehme Reise*. Voor de calamiteiten vonden we formuleringen die pasten bij hun taalniveau. *Der Zug hat Verspätung. Grund dafür ist eine gerissene Oberleitung*. De formulering *Grund dafür ist* hamerde ik erin.

Om te oefenen liet ik leerlingen passende omroepberichten schrijven en uitspreken bij berichten en artikelen van internet over treinstoringen en -vertragingen. Streng lette ik op het gebruik van de standaardformuleringen.

De omroepberichten tijdens het examen van de tweede lichting waren een stuk beter. Tevreden bedacht ik dat ik zonder kromme tenen in een trein kon zitten die door een van mijn ex-leerlingen bestuurd zou worden. ■

BRONNEN

Formulierenboek versie 1.0, ProRail Verkeersleiding, <<http://www.proraail.nl/sites/default/files/formulierenboek.pdf>>
Eindexamen veiligheidscommunicatie van VVRV (Veiligheid & Vakmanschap Railvervoer), <<http://www.vrv.nl/file/q15d4ka0a0gpinj4/X+VVRV+-+Examenprogramma+Veiligheidscommunicatie+definitief+dd+6+8+12+.pdf>>
<http://nslokfuehrer.files.wordpress.com/2013/09/befehl-1-11_011212.pdf>

agenda

25 september 2015

NL Speaks, <www.nlspeaks.eu>

25 – 26 september 2015

Drongo Talenfestival, Utrecht, <www.drongofestival.nl>

26 september 2015

Ruslanddag, Amsterdam, <www.levendetalen.nl/russisch>

3 oktober 2015

Ideeëndag Frans, <www.didactiekcommissiefrans.nl>

8 oktober 2015

Docentendag Frans, Nijmegen, <www.ru.nl/docentenacademie>

7 – 18 oktober 2015

Kinderboekenweek, <www.kinderboekenweek.nl>

10 oktober 2015

Uitreiking Prijs der Nederlandse Letteren, Brussel, <www.prijsderletteren.org>

10 – 17 oktober 2015

Week van het Nederlands, <www.weekvanhetnederlands.org>

12 oktober 2015 – 10 april 2016

De Weddenschap, Stichting Lezen, <www.deweddenschap.nl>

4 november 2015

NRO-congres, <www.nro.nl>

13 – 14 november 2015

Conferentie Het Schoolvak Nederlands, Tilburg, <www.hsn.ugent.be>

11 – 12 december 2015

Literaire Vertaaldagen, Amsterdam, <www.literairvertalen.org>

18 december 2015

Internationale Dag van de Arabische Talen

16 maart 2016

Symposium TalenT voor vto in de praktijk, Utrecht, <<http://tiny.cc/ltm-ve>>

HSN 29

Op 13 en 14 november 2015 vindt in Tilburg de 29e conferentie Het Schoolvak Nederlands plaats. De conferentie beoogt alle leeromgevingen aan bod te laten komen waarin Nederlands geleerd wordt: van het basisonderwijs tot en met de hogeschool en universiteit. Tijdens de dag staan vele parallelsessies gepland waarbij diverse thema’s aan de orde komen zoals literatuuronderwijs, taalbeleid, nieuwe media, taalbeschuwing en de vier vaardigheden. Voor informatie en inschrijving: <www.hsn.ugent.be>.

binnenkort

Ruslanddag Taal en Cultuur

Op zaterdag 26 september organiseert de sectie Russisch van Levende Talen haar jaarlijkse Ruslanddag in het Museum Geelvinck Hinlopen Huis (ingang Herengracht 518) te Amsterdam. De dag begint met een lezing van Otto Boele over ‘Rusland 2015: Het jaar van de literatuur’ en een presentatie van Pauline Nekman, die met haar klas de manifestatie ‘Nederland vertaalt’ heeft gewonnen. Na de lunch spreekt Duke Meijman over de eeuwenoude onderwijsbetrekkingen tussen Nederland en Rusland, en zijn er ook nog vier parallelsessies over vertalen, interculturele competentie in de taalles, Chersonski en Russische muziek in Nederland. Gedurende de gehele dag is boekhandel Pegasus met een stand aanwezig.

Toegang kost 45 euro voor niet-leden en 20 euro voor leden van Levende Talen (dagprogramma met lunch). Het is ook mogelijk om tegen gereduceerd tarief alleen het ochtend- of middagprogramma te volgen. Ook studenten krijgen een aantrekkelijke korting. Aanmelding geschiedt via <www.levendetalen.nl/russisch>.

Ideeëndag activerende werkvormen

Zoals elk jaar organiseert de didactiekcommissie Frans van Levende Talen een Ideeëndag. Dit jaar vindt deze dag plaats op zaterdag 3 oktober 2015, op het Christiaan Huygens College, locatie Olympia, in Eindhoven. Het thema van de studiedag is *Branchez!* De workshops op deze dag worden gegeven door Antoine van Dinter (digitale tools voor in de les), Paul Baayens en Veerle van Pinxteren (Twitterproject) en Antonet Chermanne (theater en spel voor vocabulaireverwerving en mondelinge taalvaardigheid).

De kosten voor de dag zijn 150 euro (inclusief verstrekte materialen, koffie, thee, lunch en afsluitend drankje). Leden van Levende Talen ontvangen tijdens de Ideeëndag bovendien een ledenkorting in de vorm van 25 euro aan boekenbonnen. Tevens ontvangt elke deelnemer een nascholingscertificaat. Inschrijven kan via <www.didactiekcommissie.nl>.

Drongo Talenfestival

Het Drongo Talenfestival breidt in 2015 uit naar een tweedaags programma, dat plaatsvindt in de Jaarbeurs te Utrecht. Met zo’n zestig partners, tachtig exposanten en zeventuizend bezoekers is Drongo binnen drie jaar de belangrijkste taalshow van Nederland en Vlaanderen geworden. Op dit festival komen taalindustrie, taalonderzoek, taalbeleid, taalkunstenaars en taalcultuur bij elkaar.

Het programma bestaat uit onder andere Make Language Your Capital (een programma over de grote technologische ontwikkelingen in de taalindustrie), de Language Research Night (taalonderzoekers presenteren hun meest recente bevindingen), een informatiemarkt, diverse spoedcursussen (van Arabisch tot Zulu), rapworkshops, een kinderprogramma en een slotconcert.

Voor meer informatie, zie <www.drongofestival.nl>.